

Tarix üzrə fəlsəfə doktoru, "Bütöv Azərbaycan Ocaqları" (BAO) təşkilatının Mərkəzi Şurasının üzvü Dilavər Əzimli ilə son zamanlar tarixi şəxsiyyətlərimizə qarşı baş alıb gedən mənəvi terror dan söhbət açdıq.

-Dilavər müəllim, son zamanlar tarixi şəxsiyyətlərimizə qarşı bəzi "ünsür"lərin təhrifli, təhqirli təbliğatları hardan qaynaqlanırlar?

-Bir millətin mənəvi gücünü məhv etmək üçün onun müqəddəs hesab edərək söykəndiyi dayaqları sıradan çıxarmaq lazımdır. Həmin dayaqlardan biri də tariximizin səhifələrini bəzəyən dahi şəxsiyyətlərimiz, qəhrəmanlarımızdır.

Tarixi şəxsiyyətlərimizə qarşı mənəvi terror başlanan zamanı qeyd etmişdim ki, bu gün Babək, Şah İsmayıl Xətai hücumu məruz qalırsa, yaxın gələcəkdə Məmməd Əmin Rəsulzadə və Əbülfəz Elçibəyə qarşı da eyni hal baş verəcək.

Tarixdən, etnoqrafiyadan bixəbər olan "hərşeyşünas"lar çoxalıb. Ona görə də bu kateqoriyadan olanlar tarixi şəxsiyyətlərimizə dinpərəst, osmanlıpərəst, iranpərəst, indiki dövrün prizmalarından baxır. Amma böyük bir qism planlı şəkildə şəxsiyyətlərimizi aşığılamaqda əsas məqsədləri dövlətçiliyimizə zərbələr vuraraq onu aradan qaldırmaqdır.

-Dilavər müəllim, tarixi şəxsiyyətlərimizə sırf dini prizmadan yanaşmaq nə dərəcədə doğrudur?

-Birinci, növbədə onu qeyd edim ki, bütün tarixi şəxsiyyətlərə gərək kül halında baxasan.

İkinci, tarixə və tarixi şəxsiyyətlərə dini çərçivəyə görə yanaşmaq, qiymətləndirmək obyektivlik deyil!

Üçüncü, tarixə və tarixi şəxsiyyətlərə dövlətçilik prizmasından yanaşılmalıdır. Yəni, hər hansı tarixi şəxsiyyətimiz özünü millət, dövlətçilik uğrunda fəda edibse o bizim üçün dəyərlidir.

-Ən böyük hədəfə alınan şəxsiyyətlərimizdən olan Babək haqqında bizə gəlib çatmış qaynaqların böyük bir hissəsi qərəzli, təhriflidir. Bir tarixçi kimi ölməz qəhrəmanımız haqqında hansı mənbələrə daha çox müraciət etməliyik?

-Qaynaqları araşdırmadan öncə sağlam məqsəd qoyulmalıdır. Əlbəttə ki, Babək haqqında tarixi qaynaqların demək olar ki, hamısı ərəblər tərəfindən qələmə alınıb. Həmin qaynaqların çoxunu da Babək olduqca pislənilib. Amma bununla yanaşı onu lənətləyən, təhqirlər yağdıran ərəb tarixçiləri belə onun şücaətinə, qəhrəmanlığına, sərkərdəliyinə heyranlıqlarını gizlədə bilməyiblər.

Daha sonra sovet dövrü də ölməz qəhrəmanımızı bizə öz ideologiyasına uyğun təqdim etdirdi. Birinci onu sinfi mübarizəyə qarşı mübarizə apararı, ikincisi isə İslam dininə qarşı düşmən olan bir şəxsiyyət kimi tanıtdı.

-Dilavər müəllim sizcə Babək yalnız İslama qarşımı savaşırdı?

-Babək İslam dininə qarşı mübarizə aparırdısa o zaman onun ətrafında müsəlman ərəblər, ələvilər, əhlibeyt tərəfdarları, hətta imam Kazımın qardaşı niyə yer alırdı?! Bəzz qalasının özündə əzan verilir, namaz qılırdı.

-Bəs Babək haqqı mübarizəsi kimə qarşı idi?

-Bilirsiniz Rəşidi xəlifələr dövründən sonra hakimiyyəti ələ keçirən Əməvilər sülaləsi, ondan sonra da taxta çıxan abbasilərin apardığı siyasət tamamilə İslamdan və insanlıqdan çox uzaq idi. Artıq beynəlmilçə dini olan İslam ərəb şovinizminin əlində silaha çevrildi. Onlar ərəb olmayan müsəlmanlara qarşı ayrı seçkilik etməyə başladılar və onları "məvali" (ərəb olmayanlara verilən ad) kimi çağırmağa başladılar. Hətta şovinist xəlifələr başqa millətlər arasında İslam dinin yayılmasını, başqa dində olanların müsəl-

“Tarixi şüur yaratmaq çox çətindir”

man olmalarını istəmirdilər. Bunun da ən böyük səbəbi o idi ki, daha çox talançı vergi yığınsılar. Çünki İslamı qəbul edənlər avtomatik vergidən azad olunmalıydı, bu da xilafətin başında duranlara heç cür sərf etmirdi. Ona görə də bütün ərəb olmayan xalqlar var-yoxlarından çıxırdılar. "Hərşeyşünas"lar bəğirirlər ki, Babəkə qədər bütün Azərbaycan coğrafiyası, Xorasan və digər ərəzilər tamamilə könüllü olaraq müsəlmanlaşmışdılar. Təbii ki, bu yalandı, çünki Azərbaycanda xeyli sayda xristianlar, can vergisi olan "cizyə" ödəyən digər dini inancda olan xalqlar da yaşayırdı. Həmçinin Babəkə qədər iki əsrə yaxın həm Azərbaycanda, həm Xorasanda, həm də digər ərəzilər də çoxsaylı silahlı üsyanlar baş verib.

Ən böyük üsyanın biri 750-ci ildə Əbu Müslümün rəhbərliyi altında Xorasan da baş vermiş üsyan idi ki, nəticədə Əməvilər taxtdan salındı və Abbasilərin hakimiyyəti başladı. Sonralar abbasilər Əbu Müslümün nüfuzunun daha çoxalmasından ehtiyat edərək onu edam etdirirlər, nəticədə Xorasanda onun tərəfdarları yeni-yeni üsyanlar həyata keçirirlər. Amma buna baxmayaraq hər bir üsyan amansızlıqla yatırılır.

-Əbu Müslümdən söz açdınız. Bəzi mənbələrdə gəlir ki, güya Babək haqqında Əbu Müslümə qohumluğu çatır, hətta onun qız nəvəsi olduğu da vurğulanır. Bu deyilənlər həqiqətdirmi?

-Bəzi tarixi mənbələrdə bu qohumluq vurğulanır. Düşünürəm ki, şəcərə baxımından az da olsa həqiqət var.

-Dilavər müəllim, "Lider" telekanalında efirə gedən "Status" verilişində apontiniz olan deputat Fazil Mustafa qeyd etdi ki, Babək qədər bu ərəzilər də demək olar türklər olmayıb, elə Babək haqqında da türk olmayıb. Onun dedikləri nə dərəcədə həqiqəti əks etdirir?

-Azərbaycana kütləvi türk köçü XI əsrdə səlcuqlarla bağlıdır və yalnız bu proses nəticəsində biz türkləşdik" deyən "savad"lılara VII əsrdə yaşamış və xəlifə I Müaviyənin ən yaxın adamı olan yəmənli Abid Üveyd ibn Şəriyyə ilə dialoqu tarixi qaynaq kitabı olan "Kitab əl-Tican"da gəlir. Orda Müaviyyə soruşur: Türklər və Azərbaycan nə deməkdir? Cavab olaraq Abid Üveyd ibn Şəriyyə deyir: "Ya əmirəl-möminin hər ikisi onların ölkəsidir. Azərbaycan qədimdən türklərin yaşadığı ölkədir". Mərhum alimimiz olan Ziya Bünyadov öz monoqrafiyalarında yazır ki, bu mənbəni şərhə altına almaq olardı, amma 1126-cı ildə müəllifi bəlli olmayan, farsca yazılmış "Mücməl ət-Təvvarix" əsərində də Müaviyə ilə İbn Şəriyyənin dialoqu təhrif olunmadan qeyd olunur.

Həmçinin Ziya Bünyadov onu da xüsusi vurğulayır ki, yerli əhali (türklər) ərəblərə qarşı hər zaman müqavimət göstərmiş. Bu səbəbdən ərəblər bu ərəzilər də özlərinə dayağ yaratmaq üçün çoxlu sayda ərəblər köçürdülər, lakin onların çoxu sonralar gəldikləri kimi geri qayıtdılar, qalanlar isə tamamilə türkləşdilər. Bütün Azərbaycan coğrafiyası kimi Babək haqqında dünyaya gəldiyi Ərdəbil və ətraf ərəzilər də türklərin məskunlaşdığı ərəzi olduğundan qəhrəmanımızda birmənəli olaraq türkdür.

-Babək haqqında Avropa tarixçilərinin, araşdırmaçıların da hər hansı əsərləri varmı?

-Əlbəttə var. Bu yaxınlarda "Kembric" universitetin ingilis dilində dərc etdirdiyi bir

neçə kitablar əlimə keçdi. Onlar içində avstriyalı Erik Fayqlın "Azərbaycan odlar yurdu-nun tarixi", britaniyalı Bernard Lüisin "Tarixdə ərəblər", Edvin Raytın "Bəzddən olan Babək və Afşin" və digərləri.

Məsələn, Bernard Lüs əsərində qeyd edir ki, İran hərəkatı içində ən uğurlusu Babək hərəkatı idi", Edvin Rayta görə isə "Babək haqqında gerçək hədəfi Azərbaycanın istiqlaliyyəti idi".

Mərhum Ənvər Məmmədyanın Babək haqqında yazdığı romanında bizim ciddiyyə almadığımız Babək sərkdərlərindən olan Nəsir obrazı var. Çoxların yalnızca ədəbi obraz hesab etdiyimiz Nəsir sonralar Bizansa keçərək orda imperatorun bacısı ilə evlənərək həmin xanədanığa iddia etməsi də ta-

rixi faktıdır, hansı Kembric universitetinin dərc etdirdiyi digər kitablarda qeyd edilir.

-Dilavər müəllim, bəzi tarixçilər Babək haqqında üsyankar kimi yox, həm də hökmdar kimi qələmə verirlər. Bu nə dərəcədə doğrudur?

-Babək 830-cu ildə Həmədan döyüşündən sonra Bütün tarixi Azərbaycan torpaqlarına azad elədi, Gilan ərəzilərində də öz təsiri altına aldı. Babək valilər təyin edirdi. Onun apardığı mübarizəni həm Azərbaycanda, həm də digər ərəzilerdən on minlərlə dəstək verənlər var idi. Ona görə də bir çox rus, avropa tarixçiləri qeyd edirlər ki, əgər pul tapılsa idi, həmin dövrdə baş verək prosesləri hərəket yox, dövlətdə andlandırmaq.

Bir tarixi fakt deyim ki, Osmanlı dövləti 1299-cu ildə yaransa da, yalnız 31 il sonra Orxan qazinin zamanında pul kəsilməyə başladı. Əgər Babəkə qalib olsa idi, sözsüz öz adından pul da kəsdirəcəkdə.

-Bizans imperatorluğu Babək haqqında müstəqil hökmdar kimi tanıyıb, Gilan rəhbərləri də onun hökmrənliyini tanıyaraq sığınblar. Bəlkə tarixçilərimiz bizans mənbələrini yetərincə araşdırmayıb. Pul kəsələrinin sirlə məkənlərdə gizləndiyi ehtimalı yoxdurmu?

-Etiraf edim ki, pul bəlkədə hansısa məkənlərin torpaq qatlarında qalmaqdadır. Biz araşdırmalarımızı davam etdiririk. Babək haqqında yalnız Bizans dövləti və gilanlılar deyil, Xəzər Xaqanlığıyla da evəllər yaxın münasibətləri var idi. Sadəcə Xəzər xanədanlığı artıq yəhudiləşmişdi ki, bu da dövlətin döyüşkən, fəthlər edən xəzərləri daha çox ticarətlə məşğul olmasına gətirib çıxardı, daha doğrusu öz qüdrətlərini ticarətlə qurban verirdilər. Eyni za-

manda xəzərlərlə Xilafət arasındakı ticarət sazişlərinə görə Babəkə münasibətlər pozuldu.

-Fəridə Məmmədova Albaniya ilə bağlı araşdırma əsərlərində albanların və həmin dövr Azərbaycan ərəzilərində yaşayan digər xalqları qafqazdilli, irandilli kimi təqdim edərək bu ərəzilər də türklərin olmadığını vurğulayır. Onun dedikləri həqiqətdirmi?

-Adını qeyd etdiyiniz şəxs "Hind-avropa" nəzəriyyəsinin təsirinə çıxma bilməyən "alim"lərimizdəndir! Onu sadəcə olaraq məşhurlaşdırdılar. Bilirsiniz biz tələbə olanda F.Məmmədovanın kitablarını Axundov adına mərkəzi kitabxanada "redki zal" deyilən otağa qoyurdular ki, kitabın sayı məhduddur,

zəriyyəyə qədər olan böyük bir sivilizasiyanı nə qəbul edə bilir, nə də qəbul etdirə bilirik. Baxın, Türkiyə alimlərinə sübut edə bilmirik ki, Şərqi Anadolunun 7 min illik türk tarixi olub. Qayıdıb deyirlər ki, "əşsi özünüzdən amerika çıxartmayın XI əsrdə bu torpaqlara köç etmişik".

Firuddin Cəlilov deyir ki, etruskların 60% türkdü ona gütlülər, halbuki ömrünün 60 ilini Etrusk mədəniyyətinin və tarixinin öyrənilməsinə həsr etmiş İtalyan alimi Mario Alineli deyir, hamısı türkdür. Mən deyirəm roma padşahlarının beşi türk olub mənə ələ salırlar, hansı ki, Mario Alineli deyir 7-8 türk olub.

Tarixi şüur yaratmaq çox çətindir. Bu tək tarix institutu və tarixçilərin işi deyil. Müasir dövrdə tarixçilərlə yanaşı, dilçilər, coğrafişünaslar, siyasətçilər, əsas da mətbuat bu şüurun yaradılmasında yumruq kimi bir olmalıdır.

İngiltərə, Fransa kimi dövlətlərin tarixşünaslıq elminin 200 ildən çox yaşı var. Onların tarixşünaslıq elmləri özləri üçün vahid sistemli tarixi şüur yaradıblar və onu qoruyurlar.

-Güntay Gəncalp öz əsərlərində başda Şah İsmayıl olmaqla bütün səfəvilərin türk olmadığını, eləcə də təhqirlərə dolu digər məqamlar var. Sizcə onun yazdığı tarixi qaynaqlarını əsaslanırı, yoxsa şəxsi "təxəyül"üdümrü?

-Əvvəla onu deyim ki, İranda taxtı Rza Şah Pəhləvi ələ keçirəndən sonra İran tarixini farslaşdırmaq üçün onunla həmrəy olan "tarixçi"ləri bir yerə yığaraq təşkilat yaratdı. Həmin təşkilat üzvləri içərisində ən nüfuzlu, qatı fars şovinisti olan tarixçi Əhməd Kəsrəvi idi. Amma buna baxmayaraq, Kəsrəvi belə, Şah İsmayılın və səfəvilərin türk olduğunu etiraf edirdi. Eləcə də türk tarixçilərinin çoxu Xətəini birmənəli olaraq türk hesab edirdi.

İkinci, mərhum tarixçi alimimiz olan Oqtay Əfəndiyev deyirdi ki, bir adam orta əsrlərə bağlı ən azı 20 il tədqiqat aparmadan tarixi kitab yazırsa o ciddi kitab sayıla bilməz. Oqtay müəllim 86 illik ömründə iki-üç güclü monoqrafiyə yazıb, iki kitabı bütün dünya tarixçiləri tərəfindən qəbul edilir.

Üçüncü, orta əsrlərə bağlı qaynaqlar tapmaq olduqca çətindir. Mən Nadir Şahla bağlı neçə illərdir araşdırmalar aparıram. Türkiyədən, Avropadan belə bütün tarixçilərə yazmışam ki, Nadirlə bağlı mənə qaynaqlar, ciddi araşdırma yazılar göndərin, kömək edin, amma nəticə yoxdur.

Güntay və onun kimilər gecəni yatıb, səhərə durub kitab yazır, adını da qoyur əsl tarixi həqiqət budur. Ortada da heç bir tarixi qaynaq yox. Onun yazılarında təhqir, təhriflə yanaşı sifarişində olduğunu düşünürəm.

-Sizə ələ gəlmirmi ki, Babək, Ş.İ.Xətai, M.Ə.Rəsulzadə, M.C.Bağirov, Ə.Elçibəy, H.Əliyev kimi tarixi şəxsiyyətlər sırf böyük xidmətləri olduqları üçün hədəfə alınaraq, onları gözədən salmaq istəyirlər?

-Bilirsiniz, sağ-solumuzdakı qonşu dövlətlər daim bizə qarşı paxıllıq ediblər, çünki bizim Saci, Sallari, Atabəylər, Səfəvi kimi Azərbaycan coğrafiyasını birləşdirən dövlətlərimiz olub. Şah İsmayıl Xətai kimi möhürünü vuran böyük şəxsiyyətimiz olub. Bütöv Azərbaycan coğrafiyamızı təsəvvür ediriksə, indiki dilimizdə danışırıqsa və s. kimi dəyərlərimizi böyük Xətəiyə borcluuyq.

Nadir Şah kimi qüdrətli hökmdarımız olub, hansı ki, səfəviləri çöküşdən ucalara qaldırdı, əfqanları ölkədən qovdu, rus qoşun-

larını Azərbaycandan çıxartdı, Hindistanı fəth etdi.

M.Ə.Rəsulzadə, Ə.Elçibəy, H.Əliyev kimi həm milli, həm də dünya tarixində iz qoymuş şəxsiyyətlərimiz var.

Baxın, ermənilərin tarixi başdan-ayağa yalanla zəngin, gürcülərin qüdrətli dövlətləri, imperiyaları, Stalindən başqa nəhəng şəxsiyyətləri yoxdu, rusların soy köklərinin hamısı türkə, monqola çıxır, farslar neçə əsr bizim boşqablarımızın dibini yalayaraq yaşayıblar.

Ona görə də sapı özümüzədən olan balta-lar vasitəsilə qüdrətli tarixi şəxsiyyətlərimizi kafir, satqın, əclaf, cəllad kimi xalqa təqdim etmək istəyirlər. Bununla da xalqın qürur, ictimai hislərini məhv etmək istəyirlər.

-Sizə ələ gəlmirmi ki, H.Əliyev mədədahlıq edən ikiyaqallı tarixi böyük siyasi xadim kimi yox, lokal səviyyəli şəxsiyyət kimi təqdim edirlər, bununla da mərhum prezident xalqın gözündən salmaq istəyirlər?

-Heydər Əliyev SSRİ-də yetişmiş, onun bütün inceliklərini dərinləndirən, amma öz xalqına bağlı olan azman şəxsiyyətdir. O, balaca yerə sığmayan şəxsiyyət olub.

Yuri Andropovun diplomat oğlu olan İqor Andropov xatirələrində yazır: "Atamdan soruşdum ki, özündən sonra kimi SSRİ rəhbəri görürsən?"

Üç nəfərin adını çəkdi: Andrey Kirilenki, Qriqori Romanov, Heydər Əliyev"

Bir nüansı da vurğulayım ki, 1991-ci ilin avqustunda QKÇP hadisələri zamanı o vaxt ki vitse-prezident Genadi Yanayevin yerində Heydər Əliyev olsa idi, SSRİ öz mövcudluğunu qoruyacaqdı.

Çox təəssüflər olsun ki, bu gün bir çox məddahlar onun adından istifadə edərək özləri üçün karyera qurur, var-dövlət yığır. Eyni zamanda bütün nə pis hallar varsa onun adına yazırlar. Tarix özü Babəkə, Şah İsmayıl, Rəsulzadəyə, Nərimanova, Bağirova Elçibəyə, Heydər Əliyevə layiq olduqları qiyməti verəcək.

-Dilavər müəllim, bildiyimiz kimi tariximizdə çox dövlətlərimiz olub. Onlardan da biri müsbət-mənfi ilə 71 il mövcud olmuş İ Respublikamız olan Azərbaycan Sovet Sosialist Respublikasıdır. Bu gün bəzi alçaq ünsürlərin bu dövlətimizi aşığılamaq, təhrif, təhqir etmək, insanların yadından və tarixdən silməyə cəhd və s. bu kimi əməlləri doğrudurmu?

-Hər şeydən qabaq o cür düşüncədə olanlar cahıldırlar. Kimlərsə Azərbaycan SSR və Sovet İttifaqını sevməyə bilər, şəxsən mən özüm də sovet quruluşunun dağılması üçün meydan hərəkatlarında iştirak etmişəm, amma bu bizim tariximizdi onu dana bilmərik.

Bir etirafı da edim ki, Azərbaycan SSR-si dövründə mədəniyyətə, əxlaqa, elmə, təhsilə daha çox yer verildirdi nəinki indi. Məhz həmin dövrdə kütləvi savadsızlıq aradan qaldı, təhsil, səhiyyə, sosial-iqtisadi inkişaf ən yüksək səviyyəyə çatdı. İnsanların sosial rifahı yüksək idi. Bir rəsmi statistikanı da diqqətinizə çatdırım: "Həmin dövrlər də ABŞ-da orta hesabla insanlar il ərzində iki kitab oxuyurdusa, Azərbaycan kendlisi 25 kitab oxuyurdu".

71 illik tariximizin bir hissəsi olan Azərbaycan SSR danmaq, təhrif etmək, silməyə cəhd yalnız təhqir yox, eyni zamanda tariximizə qarşı cinayətdir!

Abdulla İsmayıloğlu

